

Tolkoven rečnik na makedonskiot jazik, 1. – 5. (A – S), Institut za makedonski jazik „Krstе Misirkov“, Skopje, 2003. – 2011.

Uniwersalny słownik języka polskiego, 1. – 4., Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa, 2003.

Wielki słownik ortograficzny języka polskiego, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa, 2006.

Sažetak

Milan Nosić, Filozofski fakultet, Rijeka

UDK 811.163.42'35, pregledni rad

primljen 6. lipnja 2014., prihvaćen za tisak 13. listopada 2014.

Language Standardization and the Ukrainian Toponym *Čornobyľj*

This article discusses the adoption of foreign geographic names into the system of the Croatian language on the example of the Ukrainian town of Čornobyľj. The principal rule prescribes that foreign names, with the exception of a small number of names adopted a long time ago and Croatianized names, are adopted in their original form from the languages using Latin script, whereas the names from the languages with non-Latin script undergo the process of transliteration. In Croatian, more than in any other Slavic language, there is significant normative rambling regarding the spelling of the name Čornobyľj.

PATKARENJE

Igor Čatić

Uvod

Razvoj tehnike u cjelini, osobito informatike (sve moćnija računala, internet) doveo je do prave eksplozije objave djelomično točnih ili potpuno netočnih informacija. Sve se učestalije od primatelja e-pošte zahtjeva da zbog raznih razloga prosljeđuju poruke na što veći broj adresa. U općem slučaju radi se o neprevodivoj engleskoj riječi *hoax*. Ovaj tekst bavi se posebnim slučajem *hoaxa*, objavom tekstova poznatim kao (novinarska) *patka*¹ i njihovim širenjem putem interneta (e-pošta ili portali). Premda postoji *oduvijek*, pojava je ostala neimenovana. Na temelju konkretnog slučaja smišljen je naziv *patkarenje*.

¹ Izvorno su *patke* bile objavljivane u tiskanim medijima, zato (novinarske) *patke*. Danas *patke* objavljuju svi, a ne samo novinari, pa će se u nastavku služiti samo izrazom *patka*.

Preduvjeti za *hoaxe* i patkarenje

Sve fenomene svijeta moguće je prikazati kao materiju,² energiju ili informaciju (Ropohl, G., 1979.). Time je određeno postojanje triju tehnikâ: materijalike, energetike i informatike. U posljednjih 3,5 milijuna godina, otkako je čovjek počeo misliti i govoriti (informacija) (Deblin, 2008.) uvijek su navedene tehnike bile vrhunske.³ Pri tom se mijenjala samo važnost postojećih tehnikâ i to uvijek u globaliziranom svijetu. Rekonstruiran je primjerice prvi globalizacijski put, onaj izradbe kamenih alata započet pred 2,6 milijuna godina u Goni, Etiopija (Čatić i sur., 2010.).

Informacije su se prenosile tijekom prošlosti na različite načine, npr. putem *dobošara*.⁴ No tijekom vremena postupci su se prenošenja informacija mijenjali.

Razvoj tehnike omogućio je 1858. povezivanje Velike Britanije i SAD-a transatlantskim telegrafskim kabelom zaštićenim gumenim plaštem (organski polimer) (Wikipedia, 14. kolovoza 2014.). To je omogućilo bitno skraćivanje vremena prijenosa informacija od nekoliko dana na trajanje pisanja telegrama Morseovim znakovima i relativno kratko vrijeme prijenosa od nekoliko minuta. Razvoj optičkih kabela načinjenih od anorganskih polimera na osnovi silicija omogućio je vrlo brzi prijenos signala. Primjer su prijenosi opera iz Metropolitana u New Yorku, gdje se signali za sliku i zvuk prenose u stvarnom vremenu, a prijenose prati više od 3 milijuna gledatelja. Prenošnje informacija u stvarnom vremenu i razvoj interneta sredinom devedesetih godina stvorio je dojam da tek sada čovječanstvo živi u globaliziranom i informatiziranom društvu. Uvijek se živjelo u globaliziranom svijetu i doba tehnike u cjelini, pa i onih koje ju čine. Sve je to bilo vrhunsko za to doba. Primjerice, nekada je računalo bila oprema vrhunske tehnike, informatike. Danas je jedina vrhunska tehnika, konvergencija živoga i neživoga. To je danas najvažniji trend 21. stoljeća, pojednostavljeno, susret medicine i umjetne tehnike (Čatić, 2014.).

Informacije koje se prenose, mogu pojednostavljeno biti dobre i loše. U ovom slučaju zanimljive su posebna vrsta loših informacija koje su poznate pod nazivom *patke*. Međutim, problem je daleko teži, jer su sve neispravne ili loše informacije, *hoaxi*. Stoga će poslije definiranja pojma informacija, a prije prijelaza na njegov posebni oblik, prenošenje *patki*, biti objašnjena sve učestalija pojava, *hoax*.

² Materija je objektivna realnost koja postoji neovisno o spoznaji o njoj. Fizička polja (npr. elektromagnetno polje), elementarne (npr. elektron) i složenije čestice (npr. atom) tvari, različiti su oblici materije. Materija je sve što ima masu i zauzima fizički prostor (Čatić, 1991.: 140.). Tvar je oblik materije sastavljen od atoma (Čatić, 1991.: 145.).

³ Engleska sintagma *high-technology* najčešće se prevodi kao visoka tehnologija što je neispravno. Mora se prevoditi kao vrhunska tehnika jer nema visokih i niskih tehnika. Izvorno je tehnologija sveobuhvatna znanost o isprepletenosti tehnike, gospodarstva i društva (Beckmann, 1777., u Ropohl, G., 1979.).

⁴ Nova podjela materijala (Čatić i sur., 2014.) nametnula je pitanje od čega su načinjeni sudionici pri bubnjanju. Svi su načinjeni od organskih polimera: bubnjar od humanoga, palice od biljnoga, a koža od animalnog polimera.

Stvaranje novog naziva *patkarenje* potaknut je proljetnom optužbom jednoga portala iz Republike Srpske da mlada hrvatska znanstvenica na hrvatskoj dalekovidnici zagovara čipiranje novorođenih beba (Čatić, 8. svibnja 2014.). No bit će navedeni neki, kasniji slučajevi patkarenja pape Franje i tumačenja što čini otpadni DNA⁵ u ljudskom genomu.

Informacija

Valja definirati sveobuhvatnu riječ informacija. Osnivač kibernetike N. Wiener definirao je na sljedeći način informaciju. „Informacija je informacija, niti materija niti energija“ (Čatić, 1991.: 138.). S. Kukoleča (1986.) navodi trostruko značenje riječi informacija: obavijest, izvještaj, proučavanje. Posebno definira značenje pojma informacija u teoriji informacija, u materijalnom svijetu i kibernetici. U kibernetici informacija je *izlaz* (rezultat) iz *sustava obradbe podataka* koji u istom trenutku postaje *ulaz* u sustav *odlučivanja*, gdje se informacija pretvara u *upravljačku akciju*. Po Novakoviću (1990.) informacija je određeno priopćenje o promatranoj pojavi. Bitna su obilježja svake informacije: svrshodnost, pouzdanost, pravodobnost, količina i cijena. Stoga riječ informacija valja sačuvati kao opći pojam s velikim brojem značenja.

Hoax

Internet je donio mogućnost brzog širenja *hoaxa*. Stoga je primjerice Carnet (2013.) smatrao potrebnim da se iscrpno osvrne na *hoaxe*.

Ozbiljnost problema s riječju *hoax* pokazuje i pozornost koja je tom pitanju posvećena u emisiji Prometej na 1. programu HRT-a, urednice i voditeljice dr. sc. Jasne Burić, 1. svibnja 2014., a koja se emitira u okviru Društvene mreže – znanstveni četvrtak. U emisiji jedan od najistaknutijih stručnjaka za to područje, mr. sc. P. Pale, govorio je o *hoaxu* pretežno s informatičkog očista. Naveo je neke primjere, primitak poruke s puno adresa i zahtjevom da to šaljete na što više drugih adresa ili da ste dobitnik na lutriji. *Hoax*, međutim, znači i neslana ili nestašna šala, vragolija ali i glasina, masovna obmana, pa i prijevara. Moglo bi se prevesti *hoax* i kao probni balon ili *patka*, da se ispita reakcija javnosti.

To je bio poticaj da se nešto detaljnije razmotri značenje *hoaxa*. *Hoax* je poruka elektroničke pošte neistinitog sadržaja, poslana s ciljem zastrašivanja ili dezinformiranja primatelja. Želja osobe koja je poslala *hoax* njegovo je prosljeđivanje na što veći

⁵ DNA je međunarodno priznata kratica za deoksiribonukleinsku kiselinu. U Hrvatskoj je učestala kratica za tu kiselinu DNK. Tu bi jezikoslovci trebali donijeti zaključak da se međunarodne priznate kratice u svom akronimskom obliku ne prevode. Primjerice, akronim za poli(vinil-klorid) je PVC a ne PVK. Samo na području plastike i gume ima nekoliko stotina takvih akronima (Čatić, I.; Čatić, R., 2006.). Prevođenjem one postaju neprepoznatljive.

broj adresa. U pravilu *hoaxi* ne oštećuju računalne programe i operacijske sustave. Međutim nanose štetu zavaravanjem primatelja te narušavanjem ugleda pošiljatelja.

Hoaxi upozoravaju na opasan virus (o. a. vjerujete samo svom administratoru), a pisma majke bolesnog djeteta s istim imenima ponavljaju se godinama. Većina *hoaxa* cilja na čovjekovu prirodnu potrebu da pomogne drugim ljudima ili samom sebi.

Nije jednostavno uvijek prepoznati *hoax*. Čak ni ako dobro poznajete područje, ili upravo zato. Ovaj dio rečenice temelji se na vlastitom iskustvu. Ako pročitate da Amy Winehouse kao hologram putuje na svjetsku turneju, ne možete odmah znati o čemu je riječ. Posebno, ako posjedujete snimku javnog nastupa dueta japanskog glasovirača i njegova holograma. Dva, tri dana kasnije saznate da je to bila *patka*.

U okviru ovog teksta to je dovoljno da se shvati ozbiljnost problema s *hoaxima*. Jedan je oblik *hoaxa* prenošenje *patki*, odakle potječe i naziv pojave *patkarenje*. Među *hoaxe* mogli bi se uvrstiti i *spinovi*.

Patkarenje

Najprije odakle riječ *patka*? Engleski akronim n.t. (not tested), podrijetlom od latinskoga *non testatum*, dakle neprovjereno, netko je pročitao njemački kao *Ente* (*patka*).

Poticaj za stvaranje nove riječi

U relativno novoj emisiju HRT-a Prometej, koja se emitira unutar Društvenih mreža četvrtkom na 1. programu Hrvatske televizije, urednica dr. sc. Jasna Burić ugostila je 10. travnja 2014. vrlo uspješnu hrvatsku znanstvenicu, mr. sc. političnih znanosti I. Greguric.

I. Greguric ocjenu vrlo uspješna znanstvenica zaslužila je svojim istraživanjima na području kiborgiziranja ljudskih bića⁶ i zbog uspješnih nastupa u inozemstvu gdje je kvalificiranu javnost upoznala s rezultatima svojih istraživanja.

U intervjuu u kojem se zalaže za etičko proučavanje kiborgiziranja među ostalim je rekla: „Imamo najnoviji primjer mikročipiranja novorođenčadi koje je najavljeno već za ovo ljeto 2014. godine kojim bismo mogli pronaći izgublenu djecu. To je projekt Europske unije.“. Pri tom se ta vijest činila mogućom jer već od 2010. EU, a od 2012. SAD, dopuštaju čipiranje lijekova.

Rečenica je izvučena iz konteksta i *zapalila požar* napada na vrlo uspješnu mladu hrvatsku znanstvenicu. Ili je, možda, to bio napad na urednicu Prometeja?

Gdje je nastao problem? Prilog je snimljen u siječnju 2014. U tom trenutku, već mjesec dana to je mikročipiranje bila vijest na brojnim portalima. Na žalost, nekoliko dana poslije snimanja priloga pokazalo se da je toj još jedna *patka* na račun EU. Šteta.

⁶ I. Greguric navedena je istraživanja na području kiborgizacije ljudskih bića provela u okviru projekta: Primjena opće sustavnosne teorije u raščlambi opće tehnike (MZOS,120-0000000-1805, 2007. – 2012.).

Birokracija EU obasipana je s toliko netočnih vijesti, *pataka*, da briselski činovnici ne stignu sve ni demantirati. Čini se da u patkarenju predvode britanski *žutanjci* (tabloidi) stvarajući klimu izlaska Velike Britanije iz Europske Unije. Prema tome, kako pojedinac može uočiti sve moguće *hoaxe* i posebnu skupinu *patke* otvoreno je pitanje.

Riječ patkarenje na hrvatskoj dalekovidnici

U redovitom terminu emisije Društvene mreže 1. programa, u dijelu Prometej protumačena je kao nova riječ *patkarenje* (Čatić, 5. lipnja 2014.).

Patkarenje na mreži

Da bi se nešto pitalo na internetu, mora se postaviti točno pitanje. Riječ *patkarenje* smišljena je u povodu konkretnog slučaja. Pretraživanjem pronađena je na mreži jedna potvrda u naslovu vijesti: „Nadam se da je ono ljetos sve bilo njuškanje i da je većina bilo novinsko patkarenje (sportklub.info, 2014).“

Valja zaključiti ovaj dio izlaganja. Svi smo izloženi *patkarenju*. Nekada to uočimo pravodobno, nekada i ne. To je rizik javnog nastupa.

Dva krupna primjera patkarenja

U nastavku opisana su dva slučaja vrlo krupnog patkarenja. Riječ je o patkarenju pape Franje i tvrdnji da je iz otpadnog DNA pročitana tvrdnja da postoji Bog.

Patkarenje pape Franje

Američki satirički portal National Report (2014.), a uređuje ga Allen Montgomery, objavio je vijest: „Papa Franjo blagoslovio RFID-čipove“.⁷ Tekst je prenio među ostalim i jedan hrvatski internetski portal (bitno.net, 2014.) koji je kao izvor naveo National Report. U izvorniku naime piše kako je Papa RFID čipove opisao kao „blagoslov dan od Boga“. Razumljivo da je to izazvalo zbunjenost vjernika. Nije namjera prenositi cijelu raspravu, već treba navesti jedno obilježje tekstova na tom portalu.

National Report kao satirična internetska stranica, a njih je na internetu sve više, izmišljenim vijestima (*patkama*) želi izazvati provokaciju i humor (ovdje je riječ o liberalima koji se poigravaju s političkim *mitovima* američke desnice). Nekoliko naslova s tog portala: „Obama izbacuje natpis *U Boga vjerujemo* s novčanica već 1. srpnja 2014.“ ili „Liberali su optuženi da su potpalili požare u Kaliforniji kako bi promovirali globalno zatopljenje“ ili „Španjolska podržala rusko cjepivo protiv homoseksualnosti“. Dovoljno.

⁷ Puni naziv RFID čip je radiofrekvencijskoidentifikacijski čip.

Znanstveno otkriće tisućljeća – Bog postoji!

Portal Glas Brotnja objavio je krajem lipnja 2014. vijest preuzetu s portala witscience.org (2014.).

„Znanstvenici u suradnji s institucijama *Human Genome project* i Bob Jones University, učinili su ono što je možda najfantastičnije, zapanjujuće otkriće ove, ili bilo koje generacije. Istražujući do nedavno ono što se smatralo suvišnom, otpadnom informacijom u DNA, tzv. *Junk DNA* istraživači s WIT-a (Wyoming Institute of Technology) došli su do spoznaje koja znanstveni i cijeli ostali svijet ostavlja potpuno bez daha i bez riječi. Dešifrirajući pojedine dijelove zapisa i koristeći znanja lingvističkih stručnjaka u svom projektu iz zapisa otpadnog DNA su u formi staroaramejskog jezika pročitali informaciju: „Na prvo svitanje zore, Bog stvori zemlju i nebo.“ Dok su radili na razumijevanju i predstavljanju funkcije sekvenci otpadnog DNA (zbog nedostatka poznate uloge) u ljudskom genomu, znanstvenici WIT-a napominju da, iako su u nizovima DNA vidjeli praznine koje malo podsjećaju na kodiranje za biološku funkciju, oni nose sličnost s uzorcima ljudskog jezika. Kontakt i uska suradnja s lingvistima i filozofima sa Sveučilišta Bob Jones, WIT je krenuo u analizu i dekodiranje područja Transpozona i Retrotranspozona što se činilo kao nagovijest prema ljudskom jeziku. Profesori lingvistike na Sveučilištu Bob Jones, poznatom po svojoj intelektualnoj strogosti, pokušavali su prevesti dekodirane segmente koje im je pružio WIT. Struktura je posebna, s pokušajem dokazivosti čovjeka u prirodi. Pronađen je kodni jezik, koji koristi nizove od dvadeset osam nezavisnih vrijednosti, nađen u rasponu učestalosti poznatih pisama. Nizovi nezavisno povezanih vrijednosti zrcale strukturu sastava riječi u ljudskim jezicima. Jezična i filološka ekipa na Bob Jonesu započela je opsežnu usporedbu *podrugljivog* pisma pronađena u otpadnom DNA s katalogom svakoga zabilježenog ljudskog jezika; u nadi da će pronaći slične višejezični teme, tako da mogu početi oblikovati prijevode poruka koje leže skrivene u DNA.“

Vijest je zvučala previše fantastičnom. Autor je provjerio. Nekoliko dana kasnije H. Mehta (2014.) objavio je opširnu analizu teksta i dokazao da se radi o *patki*. Samo jedan primjer iz analize, koji je inače tipičan za *hoaxe*, pa tako i *patke*.

Primjerice, u izvornom tekstu napisano je značenje za akronim WIT da se radi o Wyoming Institute of Technology. Takvo sveučilište ne postoji, postoji Wyoming Technical Institute. U medicinskim *hoaxima* učestalo se rabi pogrdni naziv za glasovito medicinsko središte John Hopkins University ili John Hopkins Hospital (oko 1,16 milijuna spisa). U oko 3 tisuće slučajeva javlja se naziv John Hophins Hospital i radi se o *revolucionarnom* liječenju raka i sličnih bolesti.

Iz navedenih primjera proizlazi da je potreban hrvatski naziv za taj oblik *hoaxa*. To je *patkarenje*, a naziv za djelovanje bio bi *patkariti*.

Zaključak

Stvaranje novih riječi težak je zadatak i obično traži zajednički rad stručnjaka za dotično područje ljudske djelatnosti i jezikoslovca koji rješenje trebaju usustaviti u hrvatski jezik.

Literatura⁸

- Čatić, I., Doba patkarenja, Večernji list, 8. svibnja 2014.
- Čatić, I.; Čatić, R., Kratice i imena sastojaka polimera, Polimeri 26(4)188-195(2005)
- Čatić, I., Zašto medicina, tehnika i strojarstvo, Tribina: Presjecišta suvremene medicine i strojarstva, Medicinski fakultet i Fakultet strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu, 13. ožujka 2014.
- Čatić, I.; Barić, G.; Rujnić-Sokele, M., Polymers and non-polymers – a new systematisation of substances and materials, RFP 9(1)2057(2014)
- Čatić, I.; Razi, N.; Raos, P., 1991., Analiza injekcijskog prešanja teorijom sustava, Društvo za plastiku i gumu, Zagreb
- Čatić, I.; Rujnić-Sokele, M.; Karavanić, I., Globalizacija prvih kamenih alata i obradba polimera, Polimeri 31(1)22-26(2010)
- Devlin, K., 2008., Matematički gen, Algoritam, Zagreb
- http://en.wikipedia.org/wiki/National_Report, pristupljeno 8. kolovoza 2014.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Transatlantic_telegraph_cable, pristupljeno 14. kolovoza 2014.
- <http://witscience.org/first-scientific-proof-god-found/>, objavljeno 22. lipnja 2014. i pristupljeno 30. lipnja 2014.
- <http://www.bitno.net/vijesti/hrvatska/laz-je-da-je-papa-franjo-podrzao-cipiranje-ljudi/>, pristupljeno 12. kolovoza 2014.
- http://www.carnet.hr/hoax_recognizer/hoax (zadnja izmjena 16. svibnja 2013.), pristupljeno 15. kolovoza 2014.
- <http://glasbrotnja.net/religija/znanstveno-otkrice-tisucljeca-bog-postoji>, pristupljeno 1. srpnja 2014.
- <http://www.hrt.hr/enz/drustvena-mreza/>, 5. lipnja 2014.
- <http://www.patheos.com/blogs/friendlyatheist/2014/06/28/h.mehta,no-the-first-scientific-proof-of-god-was-not-found/>, objavljeno 28. lipnja 2014., pristupljeno 2. srpnja 2014.
- <http://www.sportklub.info/forum/showthread.../page95327>, siječanj 2014., pristupljeno 12. srpnja 2014.
- Kukoleča, S., 1986., Organizacionoposlovni leksikon, Rad, Beograd
- Novaković, B., 1990., Metode vođenja tehničkih sistema, primjena u robotici, fleksibilnim sistemima i procesima, Školska knjiga, Zagreb
- Ropohl, G., 1979., Eine Systemtheorie der Technik, zur Grundlegung der Allgemeinen Technologie, Carl Hanser Verlag, München

⁸ U Literaturi su navedena ona djela kojima se autor služio za pisanje ovoga članka, što nije dovoljno za cjelinu teme, ali u pojedinim djelima ima obilno navedene literature koja se može smatrati cjelinom za problematiku o kojoj se ovdje raspravlja.

Sažetak

Igor Čatić, sveučilišni profesor u miru

UDK 811*373, stručni rad

primljen 17. kolovoza 2014., prihvaćen za tisak 8. rujna 2014.

Fabricating Canards

The Internet age has made it possible to pass some news in real time, simultaneously to a large number of potential readers. Some pieces of news are intentionally false. The entire phenomenon can be named with the untranslatable English word *hoax*. *Patkarenje* (*fabricating canards*) is a special form of *hoax* in which erroneous pieces of news are deliberately made up and launched to disturb the reading public. This is not a new phenomenon; the term *novinarska patka* (*canard*) has already been in use for a long time. However, the phenomenon had no name. It is now called *patkarenje* (*fabricating canards*) and the activity word is *patkariti* (*to launch canards*).

POKUŠAJI DOSKAKANJA NEKIM BARBARIZMIMA

Marko Kovačić

Potreba za novim riječima sve je prisutnija i u svakodnevnom životu, a ne samo kod prevođenja i prilagodbe stručnih naziva. Jezik je tromiji od fizičkih kretanja u društvu pa predmeti i pojave, koji zahtijevaju nove nazive, ulaze u naš život brže nego što se za njih stignu osmisliti novi nazivi, pogotovo u društvima koja nevoljko spontano uprežu vlastiti jezik u takvu svrhu. Nove predmete i pojave treba nekako zvati pa se brzo udomaćuju strani izrazi, često neuklopivi u domaću fonologiju i sintaksu. Te inovacije stižu zajedno s inovativnim nazivima ili kraticama u jezike koji ih zatim propuštaju kroz svoje filtre, u većoj ili manjoj mjeri institucionalizirane. Katkad su ti filtri gotovo zanemarivi, barem na grafičkom i fonološkom planu pa riječi ulaze prekopirane nimalo inventivno. Mnoge zemlje imaju tijela, natječaje i časopise za predlaganje ekvivalenata takvih riječi, ne uvijek na znanstvenim osnovama jer nema referenci ni presedana na koje bi se znanost mogla osloniti, stoga ni ovo nije znanstveni tekst. Reference i oslanjanje na korpus eventualno su mogući ako se za nove pojave rabe postojeće riječi kojima su pridana nova značenja, ako je takav dogovor. Novtvorenice se mogu oslanjati na postojeće morfeme spojene u nove kombinacije ili se postojećim složenicama i osnovnim morfemima mogu pridavati nova značenja, pogotovo ako su to rijetko korištene i zastarjele riječi. To je uobičajena praksa u mnogim društvima raznih uređenja, kod mnogih naroda koji drže do svojeg jezika.